

ІНКЛЮЗИВНЕ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Костіна Валентина Вікторівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет імені
Г.С.Сковороди
vkostina@hnpu.edu.ua

Новак Інна Михайлівна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 «Соціальна робота»
Харківський національний педагогічний університет імені
Г.С.Сковороди
innanovak2020@gmail.com

Згідно з даними звіту Представництва ЮНІСЕФ в Україні, «близько 6,5 мільйонів є біженцями, з яких, 34% становлять діти. 3,7 мільйона людей залишаються внутрішньо переміщеними в Україні. Близько 700 000 дітей живуть на непідконтрольних територіях, під інтенсивними обстрілами, і задоволення їхніх базових потреб значно обмежено» [1, с. 18]. Як зазначають вітчизняні дослідники, «особливої уваги в умовах військової агресії рф проти України потребують українські діти і молодь, які є найбільш вразливою до ризиків («vulnerability to risks») соціальною групою» [2, с. 2]. Спираючись на вищезазначене констатовано, що сучасні соціальні трансформації, спричинені умовами воєнного стану в Україні (загострення проблеми соціальної ізоляції, психологічне напруження, тривожність та порушення комунікації, переживання небезпеки, вимушені зміни оточуючого звичного підтримуючого середовища, переміщення сімей та нестабільність соціального простору), суттєво впливають та вкрай негативно відображаються на психоемоційному стані дітей та молоді та можливостях їхньої соціалізації. Особливо вразливою категорією в цих умовах є підлітки з особливими освітніми потребами (ООП), які потребують не лише педагогічної підтримки, а й створення безпечного інклюзивного здоров'язбережувального середовища для їхньої соціальної адаптації, емоційної стабілізації та розвитку особистісного потенціалу, налагодження живого спілкування, впровадження соціально-педагогічних практик з метою запобігання зниження рівня їхньої соціальної активності, погіршення їхніх комунікативних навичок та зростання відчуття самотності. Саме тому актуальним є пошук ефективних педагогічних засобів соціальної підтримки підлітків з ООП.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що в умовах воєнного стану діти з особливими освітніми потребами перебувають у ситуації

тривалого стресу, особливо, якщо переживають вимушене переміщення, відчуття небезпеки, тривожність і порушення звичних умов життя. Це ускладнює їхню соціалізацію, емоційний розвиток та негативно впливає на якість освітнього процесу, тому вони потребують комплексної підтримки [3].

У дослідженнях О. Селезнєвої та О. Гордійчук констатовано, що в умовах воєнного стану система інклюзивної освіти стикається з низкою суттєвих викликів (дефіцит навчально-методичних матеріалів, спеціального обладнання та кваліфікованих фахівців, перебої в електропостачанні та інтернет-зв'язку), що значною мірою ускладнює реалізацію інклюзивних освітніх програм і надання якісної психолого-педагогічної підтримки дітям з особливими освітніми потребами [4]. У таких умовах особливої актуальності набуває пошук альтернативних педагогічних підходів та форм роботи, спрямованих на підтримку емоційного стану дітей, розвиток їхніх комунікативних навичок та забезпечення активної соціальної взаємодії навіть у кризових умовах освітнього середовища. У цьому контексті особливої актуальності набуває пошук інноваційних педагогічних засобів, здатних поєднувати освітню, терапевтичну та соціалізуючу функції.

Аналіз та узагальнення наукової літератури з проблеми створення інклюзивного середовища засвідчили, що театр і театралізована діяльність розглядаються науковцями та практиками як потужний інструмент створення інклюзивного соціально-освітнього та підтримуючого середовища у різних соціокультурних осередках суспільства, спрямовуючи впливи на дітей, молодь, дорослих з різними видами порушень та допомагаючи у формуванні культури інклюзивності у суспільстві. Дослідники розглядають різні форми та напрями впливу театралізації: інклюзивний театр, що має змішані трупі з акторами з інвалідністю та без неї [5]; драматерапія, театротерапія, форум-театр [6, 7, 8]; драматизація особистих історій, інклюзивні проекти «Stop Bullying!» [9, 10, 11].

Дослідниками доведено, що важливими умовами для створення інклюзивного театрального середовища є [7, 10, 12]: рівноправна участь людей з інвалідністю; поетапна організація діяльності: підготовчий, організаційний, підсумковий етапи; ритуали розігріву, рефлексії; архітектурна та цифрова доступність; переорієнтація з благодійних «проектів» на стійкі інклюзивні сервіси та політики. Отже, театралізація сьогодні розглядається як багатовимірний засіб побудови інклюзивного простору, що одночасно підтримує навчання, соціалізацію, емоційний розвиток і зміну ставлень до «іншого», поєднуючи рівноправну творчість усіх учасників, продуману педагогіку, доступну інфраструктуру та довгострокову інституційну підтримку. Проте, проблема використання засобів театралізації з метою підвищення резильєнтності підлітків з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного простору та підтримки їхнього ментального здоров'я за часів війни ще не є достатньо вивченими та потребують дослідження, що і зумовило вибір теми та

мети наукового пошуку: використання засобів театралізації для підвищення резильєнтності підлітків з особливими освітніми потребами та підтримки їхнього ментального здоров'я за часів війни в умовах інклюзивного простору благодійного фонду.

Дослідники розглядають театр та театралізацію як потужний засіб підтримки. Так, Е. Статі та К. Мастротанасіс [13] звертають увагу на втручання на основі драми як альтернативний шлях підтримки й відновлення та пропонують використовувати такі практики, як драматичні ігри, драматизація історій, імпровізація та театр ляльок та стверджують, що включення театральної виразності та емпіричної творчості до психосоціальних втручань може полегшити тягар травми, зміцнити колективні зв'язки та поступово відновити емоційне благополуччя молодих людей. Дослідники [14] висвітлюють значення технік соціального театру для учнів, у процесі адаптації до нової освітньої системи та показують, як класні драматичні майстер-класи можуть сприяти формуванню соціального капіталу для підлітків-мігрантів та біженців [15], а також окреслюють можливості застосування театральних практик у педагогічному, спеціально-педагогічному та терапевтичному втручанні для осіб з інвалідністю або тих, хто перебуває у стресових ситуаціях, що сприяє розвитку «внутрішньоособистісних та міжособистісних компетенцій, необхідних для вирішення життєвих ситуацій, підтримки та розвитку стосунків з іншими людьми, успішної соціалізації та підтримки соціальних ролей» [6, с. 191] та допомагає пов'язати маргіналізовані групи з суспільством, усуває стереотипи та упередження й сприяє створенню інклюзивного середовища. Аналіз наукових досліджень засвідчив, що ефективні практики для дітей, що постраждали від війни, мають бути багаторівневими, травма-інформованими, ресурсно орієнтованими [16, 17]. Під час роботи з дітьми в інклюзивному підтримуючому просторі найбільш ефективними є ігри з акцентом на безпеку, залучення сім'ї та спільноти, посилення емоційної регуляції та стосунків із дорослими. Усі вищезазначені важливі характеристики дозволяють реалізувати впровадження театральних практик.

Отже, театралізація є ефективним інструментом для розвитку емоційного інтелекту, формування комунікативних навичок, зниження психоемоційної напруги та розширення соціального досвіду підлітків. Використання засобів театралізації у соціально-педагогічній діяльності з підлітками з ООП сприяє розвитку у них емоційної виразності, комунікативних умінь, творчого мислення та соціальної взаємодії в колективі. Залучення дітей з ООП до практик театралізації виступає не лише як засіб художнього розвитку, а й як ефективний педагогічний інструмент їхньої соціалізації, формування їх упевненості у власних можливостях та активного включення у колективну діяльність.

Для забезпечення можливостей та підвищення ефективності підтримки дітей та молоді з інвалідністю в умовах інклюзивного простору Благодійної організації Благодійного фонду «Карітас-Харків» у рамках

проєкту «Порятунок і підтримка постраждалого від воєнних дій цивільного населення України» було впроваджено соціально-педагогічні заходи з використанням елементів театралізації для підлітків та молоді з особливими освітніми потребами (ООП). Нами було проведено соціально-виховні заняття, що включали театральні ігри, рольові та імпровізаційні вправи, театралізовані етюди, спрямовані на розвиток комунікативних навичок, емоційного самовираження та формування здатності до соціальної взаємодії в колективі та передбачало ознайомлення з різновидами театру, прикладами театральних дій та долучення до театральних практик з використанням елементів театру ляльок, а також проведення майстер-класу з виготовлення ляльок для проведення театралізації, які мали елементи супер-героя, що дозволяло віднайти власну супер-силу для підвищення резильєнтності.

Результати практичної роботи засвідчили, що використання засобів театралізації сприяло підвищенню рівня соціальної активності підлітків з ООП, розвитку навичок комунікації, толерантності та доброзичливої взаємодії з однолітками, а також зміцненню згуртованості групи. Отримані результати підтвердили ефективність використання засобів театралізації у соціально-педагогічній роботі з дітьми та молоддю з ООП та дозволили підвищити якість роботи фахівців соціальної сфери, що працюють з відповідними контингентами в умовах підтримуючих інклюзивних просторів в умовах війни в Україні.

Отже, упровадження театралізованих вправ, рольових ігор та імпровізаційних завдань у соціально-виховній роботі з дітьми та молоддю з ООП в умовах інклюзивного підтримуючого простору благодійного фонду є важливими засобами для підтримки психоемоційного стану підлітків та молоді з ООП, розвитку їхніх соціальних компетентностей та зміцнення згуртованості групи, що своєю чергою підтверджує доцільність їх застосування у соціально-педагогічній діяльності з підлітками та молоддю з особливими освітніми потребами у практиці роботи фахівців соціальної сфери.

Список використаних джерел:

1. Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні: 2024. ЮНІСЕФ. 2024. 148 с.
2. Сисоєва С.О., Литовченко О.В., Куниця Т.Ю., Соціально-педагогічний супровід учнів в умовах воєнного стану в Україні: подолання особистісної крихкості і обмежень. Вісник НАПН України. 2025. № 7(2). С. 1-11. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7203>
3. Прохоренко Л., Стойка В., Йовдій В. Інклюзивно-ресурсні центри в умовах війни: окремі питання освіти дітей з особливими потребами. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2023. Вип. 23. URL: DOI: <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i23.234>
4. Селезньова О. М., Гордійчук О. Є. Сучасний стан та проблеми організації інклюзивної освіти в умовах початкової школи: український

- досвід. Актуальні проблеми педагогічної галузі знань в умовах євроінтеграції освітнього простору: теорія та практика: кол. монографія. Польща: Полонійна академія в Ченстохові, 2023. С. 390-408. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-353-8-20>
5. Suarez, V. Democratización del teatro hacia un territorio inclusivo: discapacidad cognitiva y experiencias teatrales para el desarrollo socioemocional y del pensamiento. *Tercio Creciente*. 2025. № 27. P. 97-118. <https://doi.org/10.17561/rtc.27.9023>.
 6. Malecová, B. Možnosti paradivadelných systémov v pedagogickej, špeciálnopedagogickej a terapeutickej praxi. *Slovenské divadlo /The Slovak Theatre*. 2024. № 72(2), P. 179-193. 0037-699X. <https://doi.org/10.31577/sd-2024-0014>.
 7. Massó-Guijarro, B., Pérez-García, P., & Cruz-González, C. Applied Theatre as a strategy for intervention with disadvantaged groups: a qualitative synthesis. *Educational Research*. 2021. № 63, P. 337 - 356. <https://doi.org/10.1080/00131881.2021.1945476>.
 8. Marie, T., & Bailey, S. Creating an inclusive community in your school through Barrier-Free Theatre. *Arts Education Policy Review*. 2022. 124, P. 251- 258. <https://doi.org/10.1080/10632913.2022.2070888>.
 9. Hernández, C., Jalabert, J., Vilugrón, G., Del Val Martín, P., & Pérez, Ó. Inclusive Practices Using Theater Pedagogy as an Alternative for Access to Learning. *International Journal of Membrane Science and Technology*. 2023. <https://doi.org/10.15379/ijmst.v10i2.1204>.
 10. Giera, W. Rituals in Inclusive Reading Theater: A Design-Based Research Study. *Innovations in Pedagogy and Technology*. 2025. V.1. P.85-98. <https://doi.org/10.63385/ipt.v1i2.156>.
 11. Sun, Y. Drama Play as a Tool for Inclusion: Understanding Its Impact on Attitudes toward Students with Disabilities in China. *Advances in Education, Humanities and Social Science Research*. 2025. № 13.1. P. 92-98. <https://doi.org/10.56028/aehtsr.13.1.92.2025>.
 12. Yanuartuti, S., Hidadjad, A., Pamuji, Muhammad, A. H., Sadhana, S., & Basri, S. Q. Staging inclusion: a systematic review of sustainable inclusive theatre production within the framework of the sdgs. *Veredas Do Direito*, 2025. 22. № 4. e223566. <https://doi.org/10.18623/rvd.v22.n4.3566>
 13. Stathi, E., & Mastrothanas, K. Drama-based interventions for the psychosocial recovery of children and adolescents in times of crisis. *European Journal of Education Studies*. 2025. Volume 12. Issue 9. P.32-48. <https://doi.org/10.46827/ejes.v12i9.6151>.
 14. Yuksek, C. Dealing with stress using social theatre techniques with young Syrian students adapting to a new educational system in Turkey: A case study. *Intervention*. 2018. № 16, 175 - 180. https://doi.org/10.4103/intv.intv_38_18.
 15. Dähne, F., Jervelund, S., Primdahl, N., Siemsen, N., Derluyn, I., Verelst, A., Spaas, C., De Haene, L., & Skovdal, M. Understanding how classroom drama workshops can facilitate social capital for newly arrived migrant and refugee adolescents: Insights from Denmark. *Transcultural*

Psychiatry, 2024. № 61. P. 260 - 272.
<https://doi.org/10.1177/13634615231225099>.

16. Bürgin, D., Anagnostopoulos, D., Anagnostopoulos, D., Doyle, M., Eliez, S., Fegert, J., Fuentes, J., Hebebrand, J., Hillegers, M., Karwautz, A., Kiss, E., Kotsis, K., Pejović-Milovančević, M., Christensen, R., Raynaud, J., Crommen, S., Çetin, F., Boričević, V., Kehoe, L., Radobuljac, M., Schepker, R., Vermeiren, R., Наталья, З., Vitiello, B., Sukale, T., Schmid, M., & Fegert, J. Impact of war and forced displacement on children's mental health—multilevel, needs-oriented, and trauma-informed approaches. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2022. 31, 845 - 853. <https://doi.org/10.1007/s00787-022-01974-z>.
17. Примак Ю. Роль соціальної освітньої інклюзії в підтриманні ментального здоров'я молоді в умовах невизначеності, спричиненої війною. *Psychology Travelogs*. 2025. № 3. С. 79–87. <https://doi.org/10.31891/PT-2025-3-8>.